

بعد گیاهی انسان چیست، جایگاه انسان در بعد گیاهی

تعریف بعد گیاهی انسان چیست؟

آنچه در عالم بیرون وجود دارد، در درون ما نیز هست، به عبارت دیگر آدمی نسخه فشرده شده جهان است. به همین جهت حکما جهان هستی را عالم کبیر و انسان را عالم صغیر می‌نامیدند. مطالعه ابعاد مختلف وجود انسان، فلسفه حیات و نقش آدمی در جهان هستی پرده از رازهای بی‌شماری در این زمینه برمی‌دارد. با این وجود هرچه در این مسیر جلوتر می‌رویم، معماهای تازه‌تری مطرح می‌شود، تا جایی که کسی مانند ابن سینا پس از عمری اندیشه‌ورزی و تعقل به ناتوانی خود در شناخت کامل هستی اعتراف می‌کند.^۱

وقتی از ابعاد مختلف وجود انسان حرف می‌زنیم، یعنی ویژگی‌هایی در وجود ما هست، که از دید پنهان مانده‌اند. انسان در نگاه اول موجودی است زنده که حرف می‌زند، فکر می‌کند، قدرت اراده و تصمیم‌گیری دارد و دارای احساسات مختلف است. تعریف بسیاری از انسان‌ها و بسیاری از پژوهشگران از انسان در همین حد است. این تعریف غلط نیست، اما بخش بسیار کوچکی از واقعیت است. در واقع این شناخت مانند شناختی است که آدم‌های قصه «فیل در تاریکی»^۲ از چپستی فیل به دست آورده بودند، شناختی سطحی و کم‌عمق.

وجود ما انسان‌ها ابعاد گوناگونی دارد. هر فکری به ذهن مان می‌رسد، هر تصمیمی که می‌گیریم، هر هدفی که انتخاب می‌کنیم و به طور خلاصه هر قسمت از سبک زندگی مان ریشه در یکی از ابعاد وجودمان دارد و اگر این ابعاد را نشانسیم، همه عمر گیج و سردرگم دور خودمان می‌چرخیم.

۱. تا بدان جا رسید دانش من / که بدانم همی که نادانم

۲. مثنوی معنوی دفتر سوم، بخش چهل و نه

در مقاله قبلی ابعاد مختلف وجود انسان را معرفی کردیم و به شرح بعد جمادی پرداختیم. در نوشتار حاضر «بعد گیاهی»، منشأ آن و آثار ناشی از آن را توضیح می‌دهیم.

تفاوت موجودات زنده و غیرزنده در چیست؟

در یک تقسیم‌بندی کلی موجوداتی که در اطراف خود مشاهده می‌کنیم در دو گروه جای می‌گیرند:

- موجودات غیرزنده
- موجودات زنده

همه این موجودات در برخورداری از بعد جمادی یعنی ویژگی‌هایی که به جسم مربوط می‌شود، مشترک‌اند: همگی وزن دارند، حجم دارند، رنگ و بو دارند، بدنشان از عناصر مختلفی تشکیل شده و... اما از موجودات زنده یعنی گیاه و حیوان و انسان افعالی سر می‌زند، که این افعال را در اشیاء مشاهده نمی‌کنیم. به‌طور مثال؛ گیاهان قابلیت رشد و تغذیه دارند، حیوانات علاوه بر این قابلیت‌ها، دارای شهوت و غضب هستند و حرکات ارادی دارند، انسان علاوه بر همه این‌ها دارای تفکر و تعقل است و خوب و بد را از هم تشخیص می‌دهد؛ پس صدور این افعال نباید به جسم ربطی داشته باشد، زیرا اگر چنین بود جمادات هم باید چنین قابلیت‌هایی از خود نشان می‌دادند. این تفاوت‌ها ما را به سمت پیدا کردن مبدأ خاصی سوق می‌دهد که منشأ این اعمال است. نام این مبدأ خاص «نفس» است.

«نفس» جوهری روحانی و غیرمادی است، که در ذات خود زنده است و وقتی هم‌نشین اجسام می‌گردد، آنها را نیز مانند خود زنده می‌کند. مانند آتش که در ذات خود سوزان است و هر جسمی در کنارش قرار بگیرد داغ می‌شود.^۳

پس تا این‌جا نتیجه گرفتیم، که علت برتری موجودات زنده بر موجودات غیرزنده وجود نفس است. اما خود موجودات زنده نیز از نظر کمالات و آثار وجودی در یک سطح نیستند. این تفاوت به چه عاملی برمی‌گردد؟

تفاوت کمالات در موجودات زنده

همان‌طور که در مقاله کمال چیست؟ توضیح دادیم، اگرچه انسان، حیوان و گیاه هر سه موجود زنده به حساب می‌آیند، اما از نظر کمالات و آثار وجودی انسان برتر از حیوان و حیوان نیز برتر از گیاه است. این تفاوت به تفاوت در نفس و قابلیت‌های آن برمی‌گردد.

بر همین اساس سه گونه نفس در عالم طبیعت وجود دارد، که از پایین‌ترین تا عالی‌ترین مرتبه به ترتیب عبارتند از:

- نفس نباتی (گیاهی)
- نفس حیوانی
- نفس انسانی

موجودات بسته به جایگاهی که از نظر کمال دارند، به یکی از این دسته‌ها تعلق می‌گیرند و بسته به همین جایگاه است، که توانایی‌های متفاوتی را از خود بروز می‌دهند. برای مثال گیاهان تنها از نفس گیاهی برخوردارند، اما حیوانات ویژگی‌های گیاهان را هم در وجود خود دارند؛ در نتیجه یک حیوان علاوه بر نفس حیوانی از نفس گیاهی نیز برخوردار است.

به همین صورت نفس انسان هم به عنوان کامل‌ترین موجود تمام ویژگی‌ها را در سلسله مراتب کمال در اختیار داشته و با رشد و کسب توانایی به مرور قادر به بروز هر یک از آنها خواهد بود.^۴ برای مثال نوزادی که تازه متولد شده است، کمالات جمادی را در وجود خود دارد؛ یعنی جسم دارد و از حجم و رنگ و اندازه برخوردار است، به علاوه کمالات گیاهی را از خود نشان

شرح جلد هشتم اسفار اربعه، مصباح یزدی، محمد تقی، ج ۲، ص ۲۱۹-۲۲۱، قم، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ۱۳۷۷، ۴.

می دهد، چون رشد می کند و بزرگ می شود و پس از بروز خشم و درک احساسات گوناگون به مرحله رشد حیوانی می رسد و تنها پس از آن است که می تواند در مسیر رشد انسانی قدم بردارد.

نفس حیوانی و نفس انسانی منشأ بروز کمالات حیوانی و انسانی هستند، که در مقالات بعدی به تفصیل در مورد آنها صحبت می کنیم. آنچه به موضوع این مقاله مربوط می شود، نفس نباتی یا گیاهی، تأثیر آن در شکل گیری بعد گیاهی و تأثیر این بعد بر زندگی هر یک از ما است که در ادامه به آن می پردازیم.

بعد گیاهی و تأثیر آن در کسب شادی و آرامش

نفس نباتی علاوه بر گیاهان در وجود حیوانات و انسان ها نیز فعال است و مسئولیت رشد، تغذیه و تولیدمثل را بر عهده دارد. این نفس مبدأ شکل گیری بعدی در وجود افراد است که ما آن را «بعد گیاهی» یا «نباتی» می نامیم. انسان در این بعد از وجود یک گیاه محسوب می شود و کمالات گیاهی را از خود نشان می دهد.

گفتیم که رشد، تغذیه، لطافت، زیبایی، تولیدمثل، فرزندآوری و بر خور داری از قدرت بدنی همگی از کمالات گیاهی اند. بنابراین بروز چنین آثاری در انسان او را هم سطح گیاهان قرار می دهد. در واقع انسان به جهت داشتن چنین ویژگی هایی یک انسان نیست؛ بلکه یک گیاه است.

وجود هیچ کدام از این کمالات نمی تواند دلیل شرافت انسان باشد، حتی اگر کسی این قابلیت ها را بیشتر از خود گیاهان نشان دهد، تفاوتی در مرتبه انسانی او به وجود نمی آید؛ زیرا استعداد بیشتر در بروز یک ویژگی، آن ویژگی را به مراتب بالاتری وارد نکرده و از حقیقت و مرتبه خود خارج نمی کند. مثلاً کسی که ورزشکار است و قدرت بدنی بالایی دارد انسان بهتری نیست، گیاه قوی تری است؛ هم چنین است داشتن اندام و چهره زیبا، توانایی باروری و همه کمالاتی که مربوط به بعد گیاهی می شود.

شرافت آدمی و فضیلت او بر سایر موجودات به هیچ کدام از کمالات جمادی، گیاهی و حیوانی مربوط نمی شود و این همان چیزی است که اکثرمان نمی دانیم و به همین دلیل هم در مورد خودمان و بقیه آدم ها دائماً به اشتباه می افتیم. از نداشتن کمالات غیر انسانی غصه می خوریم و داشتشان را وسیله ای برای فخر فروشی می دانیم!

ریشه تمام افسردگی‌ها، تنش‌ها، اختلافات اجتماعی و خانوادگی، خودکشی، روابط ناسالم، انواع اعتیاد و... به این برمی‌گردد که ما خود حقیقی‌مان را نمی‌شناسیم و نمی‌دانیم با چه چیزی باید خودمان را آرام کنیم. لذا همه عمر با ولع تمام به جستجوی کمالات سطح پایین می‌پردازیم و وقتی هم به دستشان می‌آوریم حس کسی را داریم که رودست خورده و همه سرمایه‌هایش را در راه هیچ و پوچ از دست داده است.

بعد گیاهی تأثیر به‌سزایی بر سبک زندگی افراد دارد. زیرا تمایلات و علاقه‌هایی را در فرد به وجود می‌آورد، که اگر مدیریت نشوند، بر بعد انسانی سایه می‌اندازند و شخص را از حالت تعادل خارج می‌کنند. برای کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه می‌توانید به مقاله «رابطه میان انسان و انواع کمالات» مراجعه کنید.

برتری موجودات جان‌دار بر بی‌جان به علت برخورداری از نفس است. بعد گیاهی یا نباتی در انسان، منشأ بروز علاقه به ویژگی‌هایی مانند تولید مثل، قدرت بدنی، زیبایی و کمالاتی از این قبیل است. انسان به واسطه داشتن کمالات گیاهی یک گیاه است و فضیلتی بر گیاهان ندارد. برتری انسان بر گیاهان و سایر موجودات به بعد انسانی او مربوط می‌شود که آن را خود حقیقی می‌نامیم.